

A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet és a módszertani intézmények együttműködése (vitaanyag vázlata)

I. 1. A módszertan fogalma a gyermekvédelemben csupán csak annyira egyértelműen definiált, mint például a veszélyeztetettségé. Ezért bevezetesként kísérletet teszek arra, hogy meghatározzam. Ehhez a módszertan jelentésének általános értelmezését és a módszertani tevékenység gyermekvédelmi jogszabályokból kikereshető elemeinek egymásra vonatkoztatását hívom segítségül. Így azt biztosan definiálni lehet, hogy mit jelent ez a fogalom, a módszertan fogalma a gyermekvédelmi jogszabályok keretei között.

A fogalom szótári jelentését rekonstruálhatjuk magából a szóösszetételből is. Eszerint:

mód: cselekvés, eljárás, folyamat (sajátos) rendje, formája. Ennek külső megjelenése, megvalósulása. Cselekvésbeli, magatartásbeli mérték. Lehetőség, alkalom valaminek a végrehajtására, elérésére.

szer: eszköz, szerszám; képes, alkalmas rá. Az a mód, ahogyan valamit elérhetünk vagy szoktunk tenni.

tan: rendszerbe illeszkedő tudományos, világnézeti stb. tétel. Valamire vonatkozó, illetve valakitől származó elmélet vagy tanítás.

Így: a *módszertan* annak a cselekvésnek, eljárásnak, folyamatnak a rendszerbe illeszkedő sajátos rendje, formája, ahogyan valamit elérhetünk vagy szoktunk tenni.

Kialakulásának első mozzanata az, amikor egy mindennapos szituációban a különböző szakmai feladatok vagy problémák megoldására irányuló próbálkozásunk eredménnyel jár. Ekkortól követendő *például* szolgál a hasonló feladatok megoldására, amelyeket ennek az elsőnek a *mintájára* tudunk megoldani. Több hasonló jellegű (*analóg*) feladat sikeres megoldása után a megoldáshoz vezető eljárás közös elemeit kiemelve és ezek egymáshoz való viszonyát ábrázolva jutunk el a *modellhez*.

A módszertan kialakulásának folyamatát (tehát) úgy foglalhatjuk össze, hogy egy adott probléma megismerése és megértése megszabja a célhoz vezető cselekvés fajtáját, és ha annak végrehajtása eredménnyel jár, akkor eljutunk a módszertan-alkotás első lépéséhez: a cselekvés, konkrét célja elérésén túl, mintává válik a hasonló célok elérése érdekében történő cselekvések végrehajtásához. Kezdetben tehát az egyedi feladat operacionalizálja a célhoz vezető cselekvést. Aminek sokszori megismétlése után, *tapasztalatunk* alapján képesek leszünk kiemelni a hasonló feladatok közös elemeit. Ezáltal a feladatot tipizáljuk a hozzá kapcsolható, eredményre vezető cselekvés(sor) fajtába rendezése alapján. A hasonló cselekvésfajták összegyűjtése a szabályalkotás és rendszerbe foglalás (intézményesülés) kezdeti fázisa. Ezt követően a további differenciálódás már ezen belül (az intézményesült funkció egyre pontosabb kidolgozásával) megy végbe.

A módszertan így a célirányos feladatteljesítés folyamatának a célkitűzéstől a szabályalkotásig terjedő önmagát alakító (önszervező) rendszere.

I. 2. A módszertan fogalmának (egyben a módszertani tevékenység szintjeinek) általános, összefoglaló definíciója:

a módszertan:

- a **megismerés eszköze**, keresi az ismeretek forrásait és kidolgozza az ismeretek igazolásának módját;
- a valóság feldolgozásának, az ismeretek személyes megtanulásának az a szintje, melyen már nemcsak a jó *megértés* és emlékezetben tartás valósul meg, hanem az **alkalmazni tudás** is (másképp: a valóság gyakorlati és elméleti **elsajátításának** formája, **ismeret és készség**);
- az elméleti-megismerő tevékenység és a gyakorlati eljárások **szabályozó elveinek rendszere**.

Ez a módszertant (mint rendszert) alkotó három részterület - közvetve vagy közvetlenül - minden feladatmegoldásban megjelenik. De egyenként, elkülönítetten (saját komplexitásában: önálló feladatterületként) is létezik. Így, a **módszertan** egészén belül:

- A **megismerés eszközeit**, az ismeretek forrásait és az ismeretek igazolásának módját kidolgozó részterületet *metodológiának* nevezzük.

A **metodológia** a tudományos kutatás módszertana. A megismerés módszereivel, elvszerű módjaival és menetével foglalkozó elmélet, másként: valamely tudományban alkalmazott kutatási eljárások összessége. - Elsősorban a *kutatócsoportok* művelik - de nálunk a gyermekvédelemben ez is gyakorlatiasabb módon, nem annyira a kutatóhelyek, mint inkább a módszertani intézmények munkájában valósul meg.

Műfaja például: a helyzetelemzés.

- A **gyakorlati alkalmazás** szintjének módszertani részterületét nevezzük *módszernek*.

A **módszer** a tevékenység végrehajtásának módszertana / másfelől: a végrehajtásra alkalmazott módszertan. Egy-egy feladat, helyzet, probléma megoldásának tervszerű és rendszeres eljárásmodját és az azt segítő ismeretek, eszközök összességét jelenti. - Elsősorban a *szolgáltatók* napi gyakorlatában születik meg és kerül alkalmazásra.

Műfaja például: az esetmegbeszélés.

- Az elméleti-megismerő tevékenység és a gyakorlati eljárások **szabályozó elveinek rendszerét** kialakító tevékenységet nevezzük *metodikának*.

A **metodika** az egyes feladatterületeken alkalmazott módszerek tanulmányozásának és rendszerbe foglalásának módszertana. A módszer, valamint a kialakításához szükséges elméleti alapok (v. ö. metodológiai megközelítés) közti határterület. Egy-egy összetett feladat, tipikus helyzet, általános probléma megoldása tervszerű és

rendszeres eljárásmódjának és az azt segítő eszközök rendszerének szabályszerű kialakítását jelenti. - A praxisban elsősorban a *módszertani intézmények* feladatkörébe tartozik. Műfaja például: a szakmai szabályok kialakítása.

A továbbiakból talán majd kiderül, hogy a gyermekvédelem módszertanának három területe (a metodológia, a módszer és a metodika) önállóan, külön-külön nálunk nem létezik, a praxisban pedig egyenetlen fejlettségű, ezért nem támaszkodhatnak egymásra és nem létezik köztük a szükséges kölcsönös (kritikai és támogató) funkcionális kapcsolat.

A *metodológia* műveléséhez hiányoznak a gyermekvédelmi problémák keletkezésének, megismerésének és megoldásának széles körű tudományos kutatási eljárásai.

A *módszer* a szolgáltatók alapképzettségére és mindennapi gyakorlatára, rutinjára, tapasztalataira épülő megoldási próbálkozásokat jelent feltétel-hiányos körülmények között.

A *metodika* nem létezhet metodológia nélkül, ezért mai formájában az, ami ehhez hasonlóan nevezhető, az nem más, mint az egyes esetekben alkalmazandó eljárásokat tételező jogszabályok - helyettesítő - rendszere.

I. 3. A módszertan jelentésének gyermekvédelmi meghatározása:

A *módszertan* gyermekvédelmi jelentése ezek után: a gyermekjóléti-gyermekvédelmi feladatok értelmezésére és megoldási módszereinek megállapítására, kialakítására, tanulmányozására, kipróbálására, rendszerbefoglalására és elterjesztésére irányuló tevékenység.

A *módszer* fogalma alatt az eredményhez elvezető bevált gyakorlat összetevőit értjük: az elméleti alapelveket, a tevékenységi elveket, a tervszerű gyakorlati eljárásokat, valamint a szakmai szabályokat. Ezek két alapvető fogalmi kategóriába vonhatók össze, melyek: a gyermekvédelmi tevékenység "módszertani alapelvei" és "eljárásmódjai". (A módszertani alapelvek és az eljárásmódok kidolgozása a szakmai protokollok (szabályok) ma még előttünk álló feladata.)

I. 4. A módszertani tevékenység értelmezése a gyermekvédelemben:

A *módszertani tevékenység* értelmezésébe a mindennapi gyakorlat során beletartozik:

- azoknak a *problémáknak a megismerése*, megfogalmazása, melyekkel az intézmények találkoznak,
- az alkalmazandó megoldások, *gyakorlati eljárások kialakítása és alkalmazása*, ezen keresztül az intézmény szakmai kapacitásainak fejlesztése,
- valamint a tapasztalatok általánosabb szakmai tudássá formálása is az elméleti-megismerő tevékenység és a gyakorlati eljárások szabályozó elveit összefoglaló *szakmai szabályok megalkotásán* keresztül.

A módszertani tevékenység eredményességének legfontosabb mutatója azonban az intézmények szakmai kapacitásainak általános fejlődése, valamint a

módszertani intézmények által támogatott intézmények szakmai kapacitásainak konkrét fejlődése.

I. 5. Módszertani munkamegosztás a gyermekvédelem szervezeti rendszerében:

A módszertani tevékenység fenti, általános gyermekvédelmi értelmezéséből következik, hogy annak elemei az intézményrendszer minden szintjén megjelennek. A módszertan művelése tehát a gyermekvédelmi intézményrendszer egyetemes feladata, aminek egymásra épülő fázisai vannak, és ezeken belül a módszertani tevékenység a különböző részcélok intézményes teljesítése érdekében többféle munkaformában valósul meg. Ezért a módszertani tevékenységben szigorú munkamegosztásnak kell érvényesülnie. A szintek közti együttműködés: a közös cél (problémamegoldás) elérésére irányuló együttes tevékenység, egyeztetett feladatteljesítéssel. Ennek okán a gyermekvédelmi ellátórendszer fokozatokra épített (vagyis: hierarchikus) foglalkozásbeli rendszer.

Ha a (tartalmi-) módszertani feladatok az egyes rendszerszinteken nem vagy csak részben teljesülnek, akkor a szintek nem illeszkednek össze és ezek a hiányosságok az ellátók közvetlen feladatteljesítését akadályozva összegződnek. (A hatáskörök összekapcsolódása tehát a hierarchia minden szintjén szigorú kötelezettségeket támaszt.)

II. 1. A módszertani munkamegosztás egymást kiegészítő feladatai az intézményrendszer hierarchikus szintjein:

A továbbiakban kísérletet teszek arra, hogy a módszertani feladatok konkrét megjelenési formáit a módszertan három eleme szerint csoportosítsam az ellátórendszer különböző rendszerszintjein - a teljesség igénye nélkül.

Megismerés:

- **ESzCsM:** felügyelet, ellenőrzés, statisztikai adatgyűjtés, nyilvántartási és információs rendszer, célvizsgálat, a kutatási feltételek biztosítása,
- **NCsSzi:** kutatások, célvizsgálatok, helyzetelemzések, statisztikai adatgyűjtés, szakmai ellenőrzés,
- **megyei gyámhivatal:** információ kérés, helyszíni tájékozódás, nyilvántartás az engedélyezett gyermekvédelmi szolgáltatásokról, ellenőrzés, célvizsgálatok,
- **megyei önkormányzat:** helyzetelemzés a szakellátási szükségletekről,
- **városi gyámhivatal:** nyilvántartások, a gyermek és családja kapcsolattartásának figyelemmel kísérése,
- **települési önkormányzat:** szociális térkép,
- **módszertani intézmények:** szakértői közreműködés,
- **intézmények:** jelzőrendszer kiépítése és működtetése, nyilvántartások, egyéni vizsgálatok,
- **civil szervezetek:** szükséglet feltárás,
- **felsőoktatási intézmények:** kutatások.

Alkalmazás:

- **ESzCsM:** országos intézmények fenntartása, a különleges gondozást igénylő gyermekeket gondozó intézmények megszervezése, javítóintézetek fenntartása, pályázatok lebonyolítása, állásfoglalások, tanácskozások, munkaértekezletek, konzultációk,
- **NCsSzl:** szakmai vélemények, állásfoglalások, tanácsadás, testületek működtetése, módszertani levelek, kiadványok, képzések, továbbképzések, tréningek, konferenciák, szolgáltatások,
- **megyei gyámhivatal:** az alsóbb szintű gyámügyi szervek szakmai irányítása, a szakmai módszertani és továbbképzési feladatokat ellátó intézmények kijelölése,
- **megyei önkormányzat:** koncepció készítés, szakmai programok elfogadása, kiadványok, képzések, továbbképzések, konferenciák, pályázatok, gyermekvédelmi szakellátás,
- **városi gyámhivatal:** a gyámhivatali körzetében jegyzői konferenciák, munkaértekezletek,
- **települési önkormányzat:** a gyermekjóléti szolgáltatás működési feltételeinek biztosítása,
- **módszertani intézmények:** szakmai tanácsadás, ajánlások készítése, tapasztalatcsere és továbbképzés, terepgyakorlat szervezése,
- **intézmények:** szakmai program, esetmegbeszélés, szupervízió, szervezetfejlesztés, szolgáltatások,
- **civil szervezetek:** szolgáltatások,
- **felsőoktatási intézmények:** képzések, továbbképzések, eljárások, szakmai programok kidolgozása,

Szabályozás:

- **ESzCsM:** ágazati irányítás, jogszabály-előkészítés, a szakmai, képesítési követelmények meghatározása, felügyelet,
- **NCsSzl:** a szakmai szabályok kidolgozásának koordinálása, működési nyilvántartás vezetése, szakértői névjegyzékek gondozása,
- **megyei gyámhivatal:** megyei koncepciók véleményezése, intézmények működésének engedélyezése,
- **megyei önkormányzat:** határozat a szakellátási rendszerről,
- **városi gyámhivatal:** egyedi esetek "szabályozása" határozatokkal, irányítja és felügyeli a gyermek elhelyezését ideiglenes hatállyal, nevelésbe vétellel, kapcsolattartását,
- **települési önkormányzat:** helyi rendelet,
- **módszertani intézmények:** közreműködés a minőségfejlesztési elvek kidolgozásában, segítségnyújtás a gyakorlati alkalmazáshoz,
- **intézmények:** belső szabályzatok, ellátási szerződés az alap- és a szakellátás intézményei között,
- **civil szervezetek:** ellátási szerződés, belső szabályzatok,
- **felsőoktatási intézmények:** részvétel a szakmai szabályok kidolgozásában.

(A felsorolás természetesen nem teljes, csupán a módszertani tevékenységhez sorolható alapvető feladatokat tartalmazza.)

II. 2. A módszertani intézmények a magyar gyermekvédelem rendszerében:

A Gyvt. életbelépése óta, annak rendelkezései alapján fokozatosan épül ki az egyes személyes gondoskodást nyújtó intézmény-típusok körében a módszertani és továbbképzési feladatokat is ellátó intézmények (a továbbiakban: módszertani intézmények) hálózata.

A módszertani intézmény a Gyvt. 96. §-ának (9) bekezdésében foglalt feladatok teljesítésével segíti az illetékességi területén a szolgáltatók munkáját:

96. § (9) A kijelölt módszertani intézmény feladatkörében

- a) részt vesz a minőségfejlesztési elvek kidolgozásában,
- b) a kijelölt feladatok tekintetében ajánlásokat készít a hatékonyabb szolgáltatási módszerek alkalmazására,
- c) szakmai tanácsadással segíti a kijelölt feladatok tekintetében a területén lévő gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltató tevékenységet végzők szakmai munkáját,
- d) szakértőként közreműködik a gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltató tevékenységet végzők szakmai ellenőrzésében, a szakmai programok értékelésében,
- e) kezdeményezi a gyermekvédelmi rendszerben dolgozók továbbképzését és tapasztalatcseréjét.

II. 3. A módszertani intézmények jogszabályokban meghatározott közös/általános feladatai a módszertani tevékenység szintjei szerinti csoportosításban:

(A módszertani intézményeknek a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 4. §-ának (3) bekezdése alapján kiegészített, összegzett közös/általános feladatai.)

Megismerés (metodológia):

Szakértői közreműködés: a szolgáltatók szakmai ellenőrzésében és a szakmai programok értékelésében, a szolgáltatók működésének elemzése és értékelése, az illetékességi területükön információ gyűjtés az ellátórendszer sajátosságairól, problémáiról, javaslat a hiányzó ellátások megszervezésére, a működés lehetőség szerinti javítására.

A szakértői közreműködésnek ez a meghatározása nem a szolgáltatók, hanem a törvényességi ellenőrzést végzők és az ellátásra kötelezettek részére végzett tevékenységet jelenti. A módszertani intézmény a megyei gyámhivatal felkérésére részt vesz a szolgáltatók szakmai ellenőrzésében, a szakmai programok értékelésében. A módszertani intézmény feladata az is, hogy folyamatosan gyűjtse az információkat az illetékességi területén működő szolgáltatók működési körülményeiről, problémáiról, az ellátatlan szükségletekről és dolgozzon ki szakmai javaslatot az ellátásra kötelezett számára a hiányzó ellátások megszervezésére, a működés lehetőség szerinti javítására.

Alkalmazás (módszer: → ismeret és készség):

a) *Ajánlások készítése*: hatékonyabb szolgáltatási módszerek alkalmazására, ennek érdekében a személyes szolgáltatásokat érintő tudományos kutatások, publikációk, modellértékű új kezdeményezések figyelemmel kísérése (már amennyire vannak), ezek széles körű megismerésének, gyakorlati alkalmazásának elősegítése.

Az ajánlások készítésének célja az elméleti ismeretek és gyakorlati eljárások bővítésével összefüggésben is a szakmai tudatosság erősítése. A tudományos kutatások és publikációk gyakorlati haszna - az esetek többségében - nem nyilvánvaló, ezért a módszertani intézmények munkatársainak ajánlásaik elkészítésekor ezeket kommentárral kell ellátniuk vagy adaptálniuk kell, hogy az adott szolgáltatási formában dolgozóknak tényleges segítséget nyújtsanak ahhoz, hogy szakmai tevékenységükben alkalmazni tudják. A modellértékű új kezdeményezések bemutatása ajánlás formájában serkentheti a saját tapasztalatok rendszerszemléletű feldolgozását (v.ö. metodika).

b) *Szakmai tanácsadás*: a szolgáltatók konkrét szakmai tevékenységéhez, segítségnyújtás a szolgáltatásokban dolgozók szakmai problémáinak megoldásához.

A szakmai tanácsadást a szolgáltatást nyújtó kezdeményezi. A szakmai tanácsadás feladatát azonban nem szabad csupán az alkalmi, eseti problémák megbeszéléseként értelmezni, bár ez alapvető fontosságú! A módszertani intézménynek arra kell törekednie, hogy a szakmai tanácsadás négy tevékenységtípusa-eljárásfajtája: a szakértő jellegű tanácsadás, a folyamat konzultáció, az információs-facilitáló segítségnyújtás és a megfigyelő-reflektív tevékenység közül a megfelelő kiválasztásával, rendszerorientált módon segítse a szolgáltatók konkrét szakmai tevékenységét és a szolgáltatás munkatársainak tevékenységét.

c) A szolgáltatásokban dolgozók *továbbképzése és tapasztalatcseréje*: ezek kezdeményezése, megszervezése, részvétel a Minisztérium, valamint a Családpolitikai Intézet által szervezett szakmai programok lebonyolításában, megszervezésében, valamint az e szervektől származó anyagoknak, információknak a szolgáltatókhoz való eljuttatásában.

A módszertani intézmény feladata, hogy kezdeményezze és megszervezze a szolgáltatásokban dolgozók továbbképzését az aktuális jogszabályi változások, új eljárások, módszerek, kutatási tapasztalatok megismertetése érdekében, a kötelező továbbképzés teljesítésének lehetőségén túl is. A gyakorlati tapasztalatok "élő" kicserélése és a közös szakmai szemlélet kialakítása érdekében pedig tapasztalatcseréket kezdeményez és szervez. Részt vesz a központi szervek szakmai programjainak helyi előkészítésében, megszervezésében és lebonyolításában, terjeszti a tőlük származó információkat és szakmai anyagokat.

d) *Terepgyakorlat szervezése*: a középiskolai, a főiskolai és egyetemi hallgatók részére.

A módszertani intézménynek ez a feladata többirányú közvetítést jelent, egyrészt fel kell kutatnia az ellátási területén azokat a szolgáltatókat, melyek alkalmas terephelyszínek, valamint a potenciális gyakorlatvezetőket. Ajánlatos felvennie a kapcsolatot az NCSSZI Képzési Igazgatóságának illetékes osztályával annak érdekében, hogy a kiválasztott terephelyszínt felvegyék az országos terepkataszterbe. Segítenie kell a terepintézmény és a leendő tereptanárok felkészülését, meg kell ismernie az igénybevevő felsőoktatási intézmények igényeit, valamint érdemes összegyűjtenie és értékelnie a gyakorlatok tapasztalatait is.

Szabályozás (metodika):

Közreműködés a minőségfejlesztési elvek kidolgozásában és segítségnyújtás azok gyakorlati alkalmazásához.

A minőségfejlesztési elvek kidolgozása a tapasztalatok összegyűjtésével a "helyes gyakorlat" meghatározását és ennek alapján a szakmai szttenderdek kidolgozását célozza. A "segítségnyújtás a gyakorlati alkalmazáshoz" pedig ezek elterjesztését és gyakorlatba való átültetését, továbbá a kliensek által elvárható szolgáltatási színvonal/munka-minőség megtartását jelenti. A minőségfejlesztési elvek kidolgozása az a fölérendelt cél, amelynek elérése érdekében a módszertani intézményeknek az itt felsorolt feladataik teljesítése során szerzett tapasztalataikat összegezniük szükséges.

"A minőségfejlesztés fogalma azt a folyamatot jelöli, amely során a felelős szereplők összetalálkoznak és meghatározzák a minőséget, az értékelésére módszereket használnak fel, és végül alkalmazva azokat, fejlettebb és javított gyakorlatot hoznak létre. Vagyis olyan folyamat, amelyben a szereplők párbeszédet folytatva leírják a minőség kritériumait (indikátorait) és célokat tűznek ki, majd pedig értékelik, vajon megvalósult-e a minőség a teljesítményben és felhasználói elégedettség formájában. A minőségfejlesztés elsősorban a felelős szereplők találkozása, amelyet tudatos és hosszú távú munkává kell alakítani." (Huber - Várkonyi, 1999. 72. o.)

Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a módszertani intézmények fenti részfeladatai a minőségfejlesztési elvek kidolgozási folyamatában összegződnek. De természetesen azt is látnunk kell, hogy az egyes feladattípusokon belül - bár eltérő arányban - a módszertani tevékenység mindhárom szintje megjelenik.

(*Nota bene!* Ha elfogadjuk, hogy a gyermekvédelem módszertanának a szociális munka gyakorlatában (is!) kell gyökereznie, akkor a felsőfokú szociális alapvégzettséggel rendelkező gyermekvédelmi munkatársakra alkalmazott minőségbiztosítási (minőségellenőrzési) mértékek közé - A szociális munka szótára meghatározásában - a következők tartoznak: "akkreditált szociális munkás iskolákban szerzett megfelelő képesítés, minimális munkatapasztalat szupervízió mellett, engedélyeztetés és bizonyítványok, a hozzáértést bizonyító vizsgák

letétele és a folyamatos továbbképzés követelménye. A szakma számára ezen mértékek közé tartozik a nyilvánosság számára hozzáférhető szakmai etikai kódex, a kollegális felülvizsgálat, a kapacitás kihasználásának felülvizsgálata, a programértékelések, a szakmai szankciók, a helytelen gyakorlat miatti polgári perek és hanyagság miatti büntető perek.” (Gosztonyi & Pik, 1998., 85. o.)

II. 4. A módszertan fogalmának (egyben a módszertani tevékenység szintjeinek) összefoglaló definíciója a módszertani intézmények feladataira vonatkoztatva:

Eszerint a módszertan ezeknek az intézményeknek a tevékenységében:

- **szakértői közreműködés:** a megismerés eszköze, keresi az ismeretek forrásait és kidolgozza az ismeretek igazolásának módját;
- **ajánlások készítése, szakmai tanácsadás, továbbképzés, tapasztalatcsere, terepgyakorlat:** a valóság feldolgozásának, az ismeretek személyes megtanulásának az a szintje, melyen már nemcsak a jó *megértés* és emlékezetben tartás valósul meg, hanem az **alkalmazni tudás** is (másképp: a valóság gyakorlati és elméleti **elsajátításának** formája, **ismeret és készség**);
- **minőségfejlesztési elvek kidolgozása, segítségnyújtás ezek gyakorlati alkalmazásához:** az elméleti-megismerő tevékenység és a gyakorlati eljárások **szabályozó elveinek rendszere**.

Mint látható a módszertani intézmények köztes helyzetük folytán rendkívül fontos kapocs szerepet tölthetnek be az illetékességi területükön működő szolgáltatók szakmai kapacitásainak fejlesztésében. Partnereik: a szolgáltatók, a fenntartók, a törvényességi felügyeletet gyakorlók a gyámhivatal és a Minisztérium, ezenkívül a Családpolitikai Intézet számára: információközvetítő, tanácsadó, továbbképző, szükséglet-feltáró, javaslattevő, szakértői, döntéselőkészítő, tapasztalat-összegző, a gyakorlatot megújító feladatkört látnak el. Eredményes működésük kulcsfontosságú a gyermekvédelmi szakma fejlődésében.

Ugyanakkor a módszertani intézmény által ellátandó feladatok fajtái (így a minőségfejlesztési elvek kidolgozása, ajánlások készítése, szakmai tanácsadás, szakértői közreműködés, továbbképzések, tapasztalatcserek szervezése) teljesítésének arányával kapcsolatban *eltérő a partnereik* (a szolgáltatók, a fenntartó, a megyei gyámhivatal, a Családpolitikai Intézet, a Minisztérium) *helyzetükből adódó elvárása*. Ez az igény különbség még egyeztetésre vár. (A módszertani ajánlások kidolgozása, vagy a továbbképzések megszervezése a szakmaépítés szempontjából elsőrendű fontosságú, a szolgáltatók számára viszont a napi munkájukhoz nélkülözhetetlen szaktanácsadás olyan formája jelentene módszertani segítséget, ha nehéz eseteiket megbeszélhetnék például egy telefonügyeleten keresztül más szakmabeliekkel.)

III. 1. A módszertani intézmények szervezeti rendszere a Gyvt. és a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet alapján (a Gyvt. 96. §-ában szereplő sorrendben):

Intézmény típus	Hatáskör	Módszertani intézmények száma összesen	Módszertani szaktanácsadók száma intézményenként	Módszertani szaktanácsadók száma összesen
gyermekjóléti szolgálat	megyei/fővárosi	21 (megyénként 1, a fővárosban 2)	1	21
lakásotthon	megyei/fővárosi	21 (megyénként 1, a fővárosban 2)	1	21
bölcsőde 2003. 08. 31-ig	megyei/fővárosi	34 (18 megyei, 16 fővárosi)	1	34
bölcsőde 2003. 09. 1-től	regionális	8	3	24
gyermekotthon	regionális	7	2	14
átmeneti gondozást biztosító otthonok (gyermekek átmeneti otthona, családok átmeneti otthona)	országos	1 - 1	2 - 2	4
nevelőszülői hálózatok	országos	1	2	2
Speciális gyermekotthonok	országos	1	2	2
területi gyermekvédelmi szakszolgálatok	országos	1	2	2
gyermekjóléti és gyermekvédelmi innovatív szolgáltatás	országos	1	?	?
összesen:		63	átl.: 2 (17)	90

Tisztázandó kérdések:

1.) A gyermekjóléti és gyermekvédelmi innovatív szolgáltatást alaptevékenységként végző, jogi személyiséggel és működési engedéllyel rendelkező szervezetek közül módszertani feladatokat ellátó intézmény részére a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet mellékletei nem állapítanak meg módszertani szaktanácsadó létszám irányszámot és képesítési előírást.

2.) Módszertani támogatással *ellátatlan* ellátók-e a következők: családi napközi (vagy az → NCSSZI referensének feladata?), házi gyermekfelügyelet (vagy a → módszertani gyermekek átmeneti otthona feladata?), helyettes szülői hálózatok (vagy a → módszertani gyermekjóléti szolgálat feladata?), átmeneti gondozást biztosító otthonok (vagy a → regionális együttműködés áthidalja?), különleges gyermekotthonok (vagy a → módszertani speciális gyermekotthon feladata?, vagy az → NCSSZI referensének feladata?), az ESzCsM közvetlen intézményei (vagy az → NCSSZI referensének feladata?)

3.) Hogyan viszonyul a szakellátás módszertani intézményeinek jogosítványaihoz a Gyvt.

65. §-a: "A gyermekvédelmi szakszolgáltatás a szaktanácsadás keretében

- a) szakmai, módszertani segítséget nyújt a személyes gondoskodásra irányuló szakfeladatok ellátásához,
- b) javaslatot készít a szakellátás fejlesztésére és elősegíti a tudományos kutatómunka gyakorlati alkalmazását."

és a

15/1998. (IV. 30.) NM rendelet

154. §-a, mely szerint: "A szakszolgálat a szakellátást nyújtó intézmények felkérésére szakmai segítséget nyújt

- a) az intézmény szakmai programja elkészítéséhez,
- b) az intézmény szakmai átalakításának megtervezéséhez, illetve kivitelezéséhez,
- c) az intézmény egész tevékenységének vagy egyes részfeladatainak szakmai értékeléséhez,
- d) továbbképzések szervezéséhez,
- e) szakmai munkaközösségek működéséhez,
- f) szakmai pályázati lehetőségek figyelemmel kíséréséhez és a pályázatok elkészítéséhez,
- g) új szakmai módszerek, eszközök megismeréséhez,
- h) egyéb - a szaktanácsadás keretébe tartozó - az intézmény által igényelt feladatok elvégzéséhez."

- ?

III. 2. A jelenleg létező módszertani intézmények és az általuk ellátott szolgáltatók száma (az ESzCsM 2002. évi statisztikai tájékoztatója és a saját adatgyűjtésünk alapján):

Módszertani intézmény típusa	Létező módszertani intézmények száma	Módszertani munkakörbe n dolgozók száma	Ellátandó szolgáltatók (intézmények) száma	Egy módszertani munkatársra jutó szolgáltatók (intézmények

				) átlagos száma
gyermekjóléti szolgálat	21	21 (elvben)	1587	76
lakásotthon	-	-	317	
bölcsőde	8	24	520	22
gyermekotthon	2	4	228	
átmeneti gondozást biztosító otthonok (gyermekek átmeneti otthona, családok átmeneti otthona)	-	-	23 84	
nevelőszülői hálózatok	-	-	37	
speciális gyermekotthonok	-	-	?	
területi gyermekvédelmi szakszolgálatok	-	-	20	
gyermekjóléti és gyermekvédelmi innovatív szolgáltatás	1	?	?	
összesen:	32	27		

III. 3. A jelenleg létező módszertani intézmények helyzetének rövid jellemzése/néhány jellemzője:

1998-ban, a Gyvt. életbelépése után az Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet, szakmai szervezetek bevonásával elkészítette ajánlásait a módszertani gyermekjóléti szolgálatok és a módszertani gyermekotthonok feladataira, működési feltételeire és kijelölésük szempontjaira.

Ezt követően jöttek létre az első módszertani intézmények a gyermekvédelem két területén:

a gyermekek napközbeni ellátásában a *módszertani bölcsődék*,
a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtók esetében pedig a *módszertani gyermekjóléti szolgálatok*.

A *bölcsődék* esetében a módszertani intézmények kijelölését kellően megalapozta az ott folyó munka módszertani segítségének több évtizedes hagyománya (Intézetünk is a Bölcsődék Országos Módszertani Intézete jogutódaként jött létre).

A *gyermekjóléti szolgálatok* ezzel szemben előzmény nélkül alakultak meg, ott éppen ezért volt szükséges a módszertani tevékenység kereteinek kialakítása már a kezdeteknél.

A gyermekvédelmi szakellátásban *módszertani gyermekotthonok* kijelölésére akkor nem került sor, mert az intézményrendszer átalakítása (a nagyintézmények lebontása, kiváltása) még zajlott és időre volt szükség ahhoz, hogy az új szervezeti struktúra módszertani tevékenységet megalapozó működési tapasztalatai összegyűljenek. (A korábbi *nevelőotthoni* módszertani "reflexeket" új alapokon, új megközelítésű módszertannal kellett felváltani.)

A *módszertani bölcsődék* működésének és az NCSSZI-vel való együttműködésének néhány meghatározó tényezője:

- információ csere,
- segítségnyújtás a kötelező továbbképzések pályázatainak előkészítésében és a továbbképzések lebonyolításában,
- szakmai műhelyek szervezése, szakmai anyagok kidolgozása,
- értekezletek, szakmai napok, közös konferenciák megrendezése,
- kutatási együttműködés,
- állásfoglalások kialakítása,
- minőségfejlesztési tevékenység,
- szakmai ellenőrzés, monitorozás.

A *módszertani gyermekjóléti szolgálatok* működésének és az NCSSZI-vel való együttműködésének néhány jellemzője:

Kezdetben (2002-ig) megyénként lehetőség volt két módszertani gyermekjóléti szolgálat kijelölésére. A Családpolitikai Intézet munkatársai ezeknek a munkáját évekig folyamatosan monitorozták a tapasztalatok összegyűjtése és elterjesztése érdekében.

A módszertani gyermekjóléti szolgálatok legfontosabb feladata a területükön működő szolgálatok, szolgáltatók szakmai segítése, támogatása. Ezt a feladatukat - a kialakult gyakorlat szerint - általában úgynevezett kistérségi csoportokat alakítva látják el. Azaz 10-15 település családgondozói alkotnak egy-egy csoportot és az ott felmerülő problémákat, ügyeket a módszertani munkatárs segítségével megbeszélik, a tapasztalatcsere színhelyeként is működnek. Valamint helyi "képzéseket", előadásokat szerveznek. A kollégáknak lehetőségük van egyéni konzultációra is, ezt is gyakran igénybe veszik.

Szakmai napokat, megyei gyermekvédelmi konferenciákat, értekezleteket rendszeresen tartanak.

Szakkönyvtár létesítése is feladata lenne a módszertani intézményeknek, ez anyagi nehézségeik miatt lassabb ütemben halad a tervezettnél.

Szakmai kiadványként többségük "Hírlevelet" szokott kiadni, melyben aktuális híreket, információkat, pályázati felhívásokat, jogszabályi változásokat tesznek közzé. Más szakmai kiadványról nincs tudomásunk.

A módszertani intézmények személyi feltételei megfelelőek. Mára már a tárgyi feltételeik is elfogadhatónak mondhatók. A normatív támogatás ellenére is többségük komoly anyagi gonddal küzd.

Feladataik közé tartozik a megyei gyámhivatal ellenőrzéseiben történő részvétel is, ennek minden esetben maradéktalanul eleget tesznek.

A módszertani gyermekjóléti szolgálatok három éve évenként konszenzus konferenciát rendeznek, melynek állásfoglalását/ajánlásait nyomtatott formában juttatják el az illetékes döntéshozókhoz és a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtókhoz. A konszenzus konferenciának fontos kezdeményezése volt, hogy felismerve a "Gyermekeink védelmében" című egységes nyilvántartási rendszer jelentőségét, elhatározta annak a gyakorlati tapasztalatokhoz igazítását, majd amikor ehhez a saját kapacitásuk nem volt elegendő, felkérésünkre csatlakozott a Családpolitikai Intézetben a nyilvántartási rendszer gyakorlati tapasztalatokra épülő felülvizsgálatára és átigazítására irányuló, 2002-ben megkezdett team-munkához.

2003-ban érdekeik képviselőit megalakították a Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatok Országos Egyesületét.

A Családpolitikai Intézet Gyermekvédelmi Főosztálya még 2001. decemberében megrendezte az I. Országos Gyermekvédelmi Módszertani Munkaértekezletet, Salgótarjánban, annak érdekében, hogy a "szakma" áttekinthesse a már létező módszertani intézmények tevékenységét és tájékozódjon a módszertani tevékenység helyzetéről a módszertani intézményekkel még nem rendelkező ellátások területén is. A munkaértekezleten részt vettek a Minisztérium, a megyei gyámhivatalok, a megyei fenntartók és természetesen a módszertani intézmények, valamint a kijelölt módszertani intézménnyel még nem rendelkező intézmény típusokban dolgozó ismert szakemberek is.

IV. 1. A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet feladatai a módszertani intézményekkel kialakított együttműködésben és annak továbbfejlesztésében:

A Gyvt. **102. §** (1) értelmében: "A Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet továbbképző, tudományos és módszertani intézmény. Az intézet módszertani tevékenységet végez és ellátja a gyermekjóléti és gyermekvédelmi szakmai ellenőrzéssel, a tudományos kutatás támogatásával, a nemzetközi kapcsolatokkal összefüggő, valamint a külön jogszabály által tevékenységi körébe utalt egyéb speciális feladatokat és szolgáltatásokat."

A Családpolitikai Intézet szervezetében a Módszertani Igazgatóság keretében működő Gyermekvédelmi Főosztály feladata, hogy alaptevékenysége keretében közvetlenül és közvetett módon segítse a Minisztérium ágazati irányítási és szakmapolitikai feladatainak teljesítését, a gyermekjóléti-gyermekvédelmi módszertani intézményekkel kapcsolatos módszertani, továbbképzési és szakmai ellenőrző tevékenység útján.

IV. 2. A Gyermekvédelmi Főosztály feladat-típusainak és ezek végrehajtási módozatainak csoportosítása a tevékenységek iránya és módszertani funkciói alapján:

A feladat típusa	A végrehajtás módja	A tevékenység iránya	Módszertani funkció		
			Megismerés	Alkalmazás	Szabályozás

					s
Szervezés	Módszertani ellátás szervezése	Nekünk	X	X	X
		Felhasználóknak	X	X	X
Koordináció	Információcsere	Nekünk	X	X	
		Felhasználóknak	X	X	X
Értékelés	Adatgyűjtés, változás-elemzés	Nekünk	X	X	
		Felhasználóknak	X		X
Tervezés	Javaslatok kidolgozása	Nekünk		X	X
		Felhasználóknak		X	X
Ellenőrzés	Szakmai ellenőrzés	Nekünk	X		
		Felhasználóknak			X

A Gyermekvédelmi Főosztály **szakterületi referensi rendszerben** működik. A szakterületi referensek feladataikat a Főosztálynak a Minisztériummal és a Családpolitikai Intézet többi szervezeti egységével egyeztetett, a Családpolitikai Intézet éves munkatervébe integrált, egyéni munkatervük alapján végzik. A munkaterv két fő részre tagolódik: az aktuális feladatokra és a napi munkavégzés során folyamatosan teljesítendő (előre nem vagy csak becsült arányban tervezhető) feladatokra. Utóbbiakat a szakterületi referensek munkaköri leírásainak általános előírásai tartalmazzák.

Ezek közül a módszertani intézmények létrehozására és a velük való együttműködés kialakítására közvetlenül és közvetve a következők vonatkoznak:

Részt vesz a gyermekek védelmét szakterületén biztosító módszertani feladatok meghatározásában.

Országosan kezdeményezi a szakterületéhez kapcsolódó módszertani tevékenységet.

Szakterületére vonatkozó állásfoglalásokat, ajánlásokat, módszertani leveleket és egyéb szakmai publikációkat készít, kezdeményez és szerkeszt.

Megkeresésre közreműködik a szakterületéhez tartozó szakmai módszertani és továbbképző feladatokat ellátó intézmények kijelölésében.

Támogatja a módszertani és továbbképző feladatokra kijelölt intézmények szakmai munkáját.

Közreműködik a szakterülete ellátó rendszereinek átalakítására vonatkozó javaslatok véleményezésében.

A Minisztérium felkérésére közreműködik pályázati kiírások feltételeinek meghatározásában, a pályázatok elbírálásában, az eredményes pályázatok teljesítésének ellenőrzésében.

Részt vesz a szakterületéhez tartozó állami és nem állami intézmények működésének szakmai ellenőrzésében.

Követi és értékeli a szakterületéhez tartozó ellátások kvantitatív és kvalitatív változásait.

Szakterületéről fenntartónként, illetve intézménytípusonként dokumentációt állít össze és gondoskodik annak fejlesztéséről.

Koncepciókat dolgoz ki a szakterületéhez tartozó szakemberképzés, továbbképzés fejlesztéséhez.

Részt vesz a szakterületéhez tartozó intézmények és szolgáltatások munkatársainak képzésében, továbbképzésében.

Folyamatos és rendszeres kapcsolatot tart szakterülete és a határterületek képviselőivel, keresi és szorgalmazza együttműködésük lehetőségeit.

Külön feladatok:

Koordinálja a szakterületéhez tartozó módszertani tevékenységet.

Megszervezi a szakterületén működő módszertani intézmények monitorozását.

Módszertani találkozót szervez.

A munkaköri leírás kiemelt pontjaiból is látható, hogy a módszertani intézményekkel való együttműködés területei a Családpolitikai Intézet munkatársai számára szabályozottak. Éves tevékenységük során az e területeken adódó feladataikat lehetőségeik mértékében teljesítik is. Viszont látnunk kell azt is, hogy ezek egyszemélyes referatúrák (kivéve a gyermekjóléti szolgáltatások területét, ahol két referens dolgozik). A felsorolt feladatok olyanok, hogy egyidejűleg mindegyikkel foglalkozni kellene, viszont egyszerre az egész feladat-komplexumot nem lehet megoldani, csak részletről-részletre haladva lehet előbbre jutni. Ezt célozzák az éves munkatervben a súlyponti feladatokat kijelölő aktuális feladatrészben foglaltak.

Ugyanakkor a Gyt. és a kapcsolódó jogszabályok módosításai olyan új helyzetet teremtettek, melyben meg kell fogalmaznunk a módszertani intézményekkel való *koordinált együttműködés* (v.ö. az **I. 5.** pontban írottakkal) eddigieket kiegészítő, új szervezési elveit.

V. 1. “Kilenc pontos javaslat” a módszertani intézményekkel való koordinált együttműködés kiegészítő elveire:

1. A Minisztérium és a Családpolitikai Intézet illetékes munkatársai minden év végén értékeljék a módszertani intézmény hálózat kiépülésének helyzetét, az elért eredményeket és a megoldandó problémákat.
2. Ennek alapján állapítsák meg, hogy a Családpolitikai Intézet referensei milyen, ebből adódó feladatokat iktassanak a következő évi munkatervükbe. A Családpolitikai Intézet referensei ezekről a feladataikról minden év január 31-éig tájékoztassák a módszertani intézményeket és kérik fel őket a megvalósításban való együttműködésre.
3. A Családpolitikai Intézet referensei az előző pontban meghatározott kiemelt feladatuk végrehajtására szervezzenek módszertani műhelyt a módszertani

intézmények munkatársai (és esetleg az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzékben szereplő szakértők) bevonásával.

4. A Családpolitikai Intézet illetékes referensei minden év március 31-éig készítsék el a referatúrájukhoz tartozó módszertani intézmények szakmai beszámolóinak és éves munkaterveinek összegzését. (A 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 4. § (6) bekezdése alapján ezeket a módszertani intézmény minden év február 15-éig megküldi a fenntartónak, a Minisztériumnak, a Családpolitikai Intézetnek és a megyei gyámhivatalnak.)
5. Az összesített munkabeszámolókat és munkaterveket a Minisztérium jóváhagyása után (és esetleges megjegyzéseivel, iránymutatásával) a Családpolitikai Intézet eljuttatja a módszertani intézményeknek, a fenntartóknak és a megyei gyámhivataloknak.
6. Az egyes módszertani intézmény típusok számára - feladatteljesítésük támogatása érdekében fontos lenne negyedévenként időszaki egyeztető értekezleteket szervezni. Az eltérő területi elven szerveződő módszertani intézmények esetében:
A megyei szinten szervezett módszertani intézmények számára a megyei gyámhivatalok szakmai koordinációs értekezlet összehívásával (Gyvt. 119. § (1) b)).
A regionálisan szervezett és országos hatáskörű módszertani intézmények számára a Minisztérium szakmai koordinációs értekezlet összehívásával.
Mindkét típusú koordinációs értekezlet előkészítésébe és megvalósításába be kell vonni a Családpolitikai Intézet illetékes szakterületi referensét.
7. Évente meg kell rendezni az Országos Gyermekvédelmi Módszertani Munkaértekezletet, ahol az összes módszertani intézmény típus, valamint a módszertani tevékenységbe bevont gyermekvédelmi szakértők, a fenntartók, a Minisztérium, a Családpolitikai Intézet, a megyei gyámhivatalok képviselői cserélik ki a tapasztalataikat és konkretizálják célkitűzéseiket a Minisztérium ágazati irányítási és szakmapolitikai iránymutatása alapján.
8. Keresni kellene a lehetőségét annak, hogy a módszertani intézmények a módszertani feladatok ellátásába, egyes új módszerek modellkísérletének elvégzésébe - esetleg pályázati úton - más szolgáltatót is bevonhassanak. (15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 4. § (5))
9. Hasonlóképpen kellene támogatni az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzékben szereplő szakértők bevonását a módszertani intézmények tevékenységébe.

A gyermekvédelmi módszertani tevékenység koordináltabbá tétele feltétlenül szükséges a módszertani alapelvek és eljárásmodok kialakítása érdekében, mivel jelenleg ezek hiányában a szakmai megfontolásokat gyakran a pillanatnyi helyzet sajátosságaihoz igazodó rögtönzések - finoman fogalmazva - túlzott diszkrecionalitása helyettesíti.

VI. 1. Végül, szükségünk van a Családpolitikai Intézet szakterületi referensei és a hozzájuk tartozó módszertani intézmények viszonyát tartalmazó jogi szabályozás értelmezésében a Minisztérium állásfoglalására.

Hogyan kell értelmezni a 15/1998. (IV. 30.) NM rendelet 4. §-a (1) bekezdésének azt a mondatát, mely szerint a módszertani és továbbképzési feladatokat ellátó intézmény: *“tevékenysége során együttműködik a Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézettel.”* Ez az együttműködés mellérendelő vagy alárendelő viszonyban valósul-e meg? Kinek, mik a jogai és a kötelességei az együttműködésben? (Például a módszertani gyermekjóléti szolgálatok konszenzus konferenciáján - a konferencia döntése alapján - a referensek csak tanácskozási joggal vehetnek részt. - Ez munkaköri felelősségükhöz képest méltatlan pozícióba kényszeríti őket.)

Budapest, 2004. február 27-én

Domszky András
főtanácsadó
NCSSZI
Gyermekevédelmi Főosztály